

Medreselerden Yeni Nesil İdeal Eğitim Yapılarına

Maide Berfu BAYRAKTAR¹, Bahtiyar EROĞLU²

Öz

Araştırma Makalesi

Günümüz eğitim yapılarında birçok eksik bulunmakta ve bireyi etkileyebilecek her olumsuz unsur eğitime zarar vermektedir. İhtiyaca yönelik mekânlar tasarlanırken eğitim kadar önemli olan odaklanma, öğrenme isteği, etkileşim gibi konular ihmal edilmiştir. Özünde asıl ihtiyaç duyulanın aktarılacak istenilen düşünceye tepki verebilmek olduğu çoğu kez gözden kaçırılmıştır. Bu noktada alınacak her olumlu karar değerlendirilerek günümüz eğitim yapılarına uyarlanmalı, bireysel ve toplumsal gelişimin bir parçası olan eğitim ile eğitim yapılarına katkı sağlanmalıdır. Mekân tasarımında kullanıcı tepkileri farklı açılardan ele alınarak eğitimde verim artırılmalıdır. Bu makale kapsamında medreselerin mimari oluşumunda ortaya konan düşünceler değerlendirilerek, yeni nesil eğitim mekânlarına yön verecek yaklaşımlar üzerine durulmuştur. Okul öncesi eğitim kurumlarından yükseköğretim seviyesine kadar her yaşa hitap edebilecek tasarımların günümüze uyarlanmasıyla ideal eğitime bir adım daha yaklaşılması hedeflenmiştir. Aynı zamanda geçmişe dönük kalıcı izler bırakılarak nesiller arası bağın sağlanması arzulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Medrese, Mekân, Tasarım

From Madrasahs to Next Generation Ideal Educational Structures

Abstract

Research Paper

There are many deficiencies in today's educational structures and every negative element damages education. In the design of the spaces for the needs, issues such as focus, learning desire and interaction, which are as important as education, have been neglected. In essence, it has often been overlooked that the actual need is to respond to the desired thought. At this point, each positive decision to be taken should be adapted to today's educational structures and contribution should be made to education and educational structures which are part of individual and social development. In space design, efficiency should be increased by evaluating user responses from different viewpoints. Within the scope of this article, the thoughts that were put forward in the architectural formation of the madrasahs were evaluated and the approaches to guide the new generation educational spaces were emphasized. It is aimed to be one step closer to the ideal education by adapting the designs that will be suitable for all ages from preschool to higher education level. At the same time, it is desirable to consolidate the intergenerational bond by leaving lasting permanent traces.

Key Words: Education, Madrasa, Place, Design

Makale Bilgileri / Article Info

Alındığı Tarih / Received 11.04.2019

Kabul tarihi / Accepted 27.05.2019

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Mimarlık Anabilim Dalı, berfuberfu95@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5878-8035>

²Konya Teknik Üniversitesi, Doktor Öğretim Üyesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Tarihi Anabilim Dalı, beroglu@ktun.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2159-4472>

Giriş

Geçmişten günümüze bütün toplumlar kendi inanç ve değerlerini bir sonraki kuşağa aktararak tarih sahnesinde varlığını korumak adına nesiller arası bağ kurmada etkin rol oynayan eğitime büyük önem vermiş, başta eğitim yapıları olmak üzere uzun yıllar toplum ve kent üzerinde derin etkiler bırakan mimari eserlere toplumsal kültürünü yansıtmıştır. Mimari eserlerin tasarımına yön veren bu yaklaşım insanın mekânı kendi düşüncesi doğrultusunda tasarladığını gösterirken, oluşturulan mekânların da insan üzerindeki etkisini ortaya koymuştur.

Mekânı tanımlı hale getiren ışık, ses, boyut, oran, doluluk-boşluk, yatay ve düşey elemanlar kısacası kullanıcı tarafından duyu organları ile kavranabilen her olgu, mekânın algılanmasını sağlar. Algılanan mekân kullanıcı tarafından düşünülerek yorumlanır, fiziksel veya psikolojik olarak verilen tepkiler ile karşılık bulur. Böylelikle mekânın vermek istediği mesaj kullanıcıya ulaşmış olur. Her bireyin kişisel gelişimine bağlı olarak mekânı algılayışı ve yorumlayışı kimi zaman farklılık arz etse de deneyimlenen mekânın kullanıcıya vermek istediği mesaj ortaktır. (Aydıntan, 2016:41-43) Mekânın kullanıcı üzerindeki etkisinin bu denli dikkate değer olması, toplumun önemli parçasından biri olan eğitim yapıları için göz ardı edilmemesi gereken bir olgudur. Nitekim tarih boyunca eğitim yapıları, dönemin eğitim anlayışı, yaşam biçimi ve daha birçok etken doğrultusunda sürekli değişim göstermiştir.

Günümüze kadar eğitim alanında yapılmış birçok çalışma bulunmakla birlikte okul öncesi eğitimden yükseköğretim seviyesine kadar birçok mekânsal tasarıma dikkat çekilmiştir. Çeşitli meslek gruplarının bir araya geldiği çalışmalarda değişen eğitim anlayışına göre bir dizi etkinlikler ile eğitim yapısının çevreye açık olması için sergi mekânları, toplanma alanları, seminer gibi faaliyetlerin görülebileceği ortamların oluşturulması gerektiğine değinilmiştir. İlköğretim seviyesindeki eğitim yapılarında gelişime ve değişime açık sürdürülebilir esnek mekânlar oluşturulması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Düşey dolaşımlardan kaçınılarak, iç ve dış mekânlar arasında kesintisiz bir iletişimin kurulması, engelsiz, erişilebilir, güvenli ortamların sağlanması üzerine vurgu yapılmıştır. Farklı yaş gruplarına hitap eden çevre ile bütünleşen mekânların tasarlanması adına teşvikte bulunulmuştur (Özbayraktar, 2004:3-6). Eğitim mekânları tasarımında gerekliliği tespit edilen bu yaklaşımlar, insanın fiziksel ve psikolojik yapısı düşünüldüğü zaman okul öncesinden yükseköğretim kurumlarına kadar bütün yaş gruplarında göz önünde bulundurulması gereken önemli noktalar. Bu özellikler dışında iletişim bağının etkin olarak kullanıldığı, kalabalık eğitimden ziyade gruplar halinde çalışılabilecek kimi zamanda kişisel gelişime odaklı deneyim alanları olması gerekmektedir. İnsan psikolojisini etkileyebilecek mekân estetiği, renk, ısı, ışık ses gibi her olgu tasarım sürecinde dikkate alınmalıdır. Aksi takdirde kullanıcıyı fiziksel ve psikolojik olarak zarara uğratacak gürültülü mekânlar, uygun ışığın oluşturulmadığı boğucu ortamlar bireyi ve dolayısı ile de eğitimi olumsuz yönde etkileyecektir. Eğitim yapılarının dış

çevre ile olan bağlantısının yanı sıra içeride de kullanıcı ile iletişime geçecek uygun mekânlar tasarlanması gerekmektedir (Uludağ ve Odacı, 2002).

Mimarinin temel prensibi olan ihtiyaca yönelik mekân tasarlamak her mekânda olduğu gibi eğitim yapıları kurgulanırken de dikkate alınması gereken bir unsurdur. Ancak kimi zaman eğitim yapıları tasarlanırken mekânın kullanıcı üzerinde oluşturacağı fiziksel ve psikolojik etkiler göz ardı edilmiştir. Oluşturulan tek düze mekânlar ile eğitim için ihtiyaç duyulan elverişli ortamlar sağlanamamıştır. Günümüzde de örneklerine rastladığımız bu durum öğrenimin temelinde yatan algılama ve odaklanmayı olumsuz yönde etkileyerek eğitim adına elde edilecek verimi düşürmüştür. Günümüzde gelinen bu noktada gelecek nesil bireylerinin yetiştirilmesi ve toplumun kültürel değerlerinin yeni nesillere aktarılmasında başrol oynayan eğitim kadar eğitim mekânlarının da öneminin farkına varılmalıdır. Her bir kişiyi ve dolayısıyla toplumu olumsuz yönde etkileyebilecek her unsur günümüz ve yeni nesil bireyler için tehlike arz eden bir durum olarak karşımıza çıkacaktır. Bu doğrultuda eğitim mekânları tasarlanırken ihtiyaca yönelik yaklaşımlar ile geçmişten edinilen her deneyimden yararlanmak gerekmektedir.

Türklerde eğitim Orta Asya'ya kadar uzanmış olsa da sistematik bir eğitim anlayışı Anadolu topraklarına, Anadolu Selçuklu Devleti'nin medreselerin kurumsallaşmasında önemli bir rol üstlenmesi ile gerçekleşmiştir (Birekul, 2018:85-87). Medreseler plan tipi, yapısal durumu ve mekânsal özellikleri olarak birbir kullanımında günümüz eğitim anlayışı ve ihtiyaçlarına cevap veremeyecek durumdadır. Ancak medresenin mekânsal tasarımının ortaya çıkışındaki düşünceler incelendiğinde günümüz eğitim yapılarından oldukça farklı olmakla birlikte yeni nesil eğitim yapılarında ihtiyaç duyulan ve aranan kimi özellikleri içerisinde barındırmaktadır. Avlulu yapısından, bir mekânın birçok işlevi bünyesinde barındırmasına kadar birçok özellik günümüz ve gelecek nesil eğitim yapılarında görmek isteyeceğimiz, bireyleri öğrenime ve öğrenme isteğine bir adım daha yaklaştırabilecek dikkate değer unsurlardır.

Nesiller arasında köprü görevi gören eğitimde olduğu gibi, eğitim yapılarında da geçmiş ile gelecek arasındaki etkileşimi arttıracak bu çalışmada amaç, medreselerin, eğitim için uygun olan mekân koşullarına sahip özellikleri incelenerek yeni nesil eğitim yapılarına uyarlanabilirliği üzerine önerilerde bulunmak, kültürel bağın korunması ve aynı zamanda ideal eğitim mekânı oluşturulmasına katkı sağlamaktır.

Medresenin mimari üslubundan önce, İslâm Medeniyetinde eğitim anlayışı ve medreseler öncesi Anadolu'da ders okutulan İslâm Medeniyeti eğitim yapılarından kısaca bahsedilecektir. Tasarım sürecinde geçmiş deneyimlerin de incelenmesi gerekliliği bu konulara değinilmesini önemli kılmaktadır. Bunun yanı sıra medrese mekân tasarımının altında yatan düşüncelerin oluşturulmasında önemli etken olan medrese eğitim sistemine de değinilecektir.

1. İslâm Medeniyetinde Eğitim

Tunç çağında yazının bulunmasıyla beraber değişen eğitim biçimi medeniyetlerin yaşam biçimlerine göre de farklılaşmıştır. Siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel her değişim toplumun, eğitim anlayışının, dolayısı ile de eğitim yapılarının değişmesine neden olmuştur. Asıl amaç sabit kalmakla birlikte her medeniyet kendi inancı ve yaşayışı doğrultusunda eğitim yapılarına mimari bir yaklaşım getirmiştir.

Kur'an-ı Kerim'in Hz. Muhammed (s.a.v.)'e vahiy olarak indirilen, Alâk suresinin "Oku" ile başlayan ilk beş ayeti İslâm'ın eğitime verdiği önemi açıkça göstermektedir. Birçok ayet ve hadiste de bu durum üzerinde durularak kişinin devamlı olarak kendini geliştirmesi ve bilgi ile donatması gerektiği vurgulanmıştır... "..."De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Şüphesiz, temiz akıl sahipleri öğüt alıp-düşünürler" ayeti (Zümer Suresi, 9) ve "Dünyayı isteyen ilme sarılsın, ahireti isteyen ilme sarılsın; hem dünyayı hem ahireti isteyen gene ilme sarılsın" (Tirmizi, Daavat: 68) hadis-i şerif meali gibi daha birçok ayet ve hadis delil olarak sunulabilmektedir.

İslâm inancına göre insan, çevresine ve topluma, faydalı ve örnek bir birey olmalıdır. Sonraki nesillere sadece öğrendikleri ve aktardıkları ile değil, aynı zamanda kendi davranış ve yaşam biçimiyle de salih bir insan olmayı öğretmelidir. İnsan yaşamının bu denli önemli bir parçası olduğu için de eğitimin, yine toplumun en temel yapı taşı olan ailede verilmeye başlanması gerektiği düşünülmüş ve buna büyük önem verilmiştir. Hadislerde de açıkça görülmektedir ki: "Kişinin çocuğunu eğitmesi, sadaka vermesinden daha üstün bir ibadettir" (Tirmizi; Birr.a:33). "Bir babanın evladına verebileceği en değerli hediye (bırakabileceği en değerli miras) güzel terbiyedir (iyi bir eğitimidir)" (Tirmizi, Birr.b:33). Ailede eğitime verilen öneme örnek olarak gösterilebilecek daha bir çok hadis bulunmaktadır.

Aileyle birlikte başlayan eğitim ilerleyen yaşlarda, öğrenmeyi talep eden bireylerin bir araya gelmesi ile mahalle mescitlerinde yapılmıştır. Mescitlerde olduğu gibi, daha çok sayıda talebenin bir araya gelebildiği camilerde de birçok alanda eğitim verilmiştir. İlk olarak Hz. Peygamber(s.a.v.)'in Kur'an-ı Kerim'i açıklayarak, dini prensipleri öğretmesiyle birlikte başlayan camilerde eğitim, muallimin sırtını duvar veya kolona yaslayarak, karşısında hilal şeklinde dizilen ve önlerinde rahle üzerinde bulunan kitaplarıyla derse eşlik eden talebelere, ezber-tekrar yolu ile bildiklerini aktarması şeklinde yapılmıştır (Bouamrane, 1984:281). Cami ve mahalle mescitleri dışında, suffa, kütüphane, mektep, zaviye ve tekke, kitapçı dükkânları ve daha birçok yerde de bir araya gelen talebelere eğitim verilmiştir. Bu dönemde halk arasında bilgi sahibi olduğuna inanılan ve değer gören bireylerin muallim kabul edildiği, muallimin etrafında toplanan talebelere ders verilmesi şeklinde yapılan eğitim, yaygın eğitim anlayışı olarak benimsenmiştir. Yaygın eğitimde belirgin bir formal sistem bulunmamaktadır. Bunun göstergesi olarak da belirli saat aralıkları ya da devamsızlık gibi kısıtlamaların uygulanmamış olması, talebelerin çoğu zaman

belirli bir yaş grubuna göre sınıflandırılmaması örnek gösterilebilir (Yıldız, 1998:302-304).

Yaygın eğitim yapılarının ardından, talep sayısındaki artış ve bilim dallarındaki çeşitlilik gibi nedenlerden dolayı sistematik bir eğitim anlayışına ihtiyaç duyularak örgün eğitim sistemi ve buna bağlı eğitim yapılarına geçilmiştir. Örgün eğitimde, talebeler yaş gruplarına veya alanlarına göre sınıflandırılmış, yoklama alma ve belirli saat aralıklarına göre eğitim verilmesi gibi eğitimin sistemleşmesine yardımcı olan kurallar getirilmiştir. Uygulanan bu sistemin bir getirisi olarak da farklı yaş ve alanlara göre gruplandırılan talebeler farklı mekânlarda eğitim görmek üzere ayrılmıştır. Emeviler zamanında eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yoğunlaşmasının ardından Abbasi Dönemi'nde de Anadolu'da sistematik eğitimin temelleri atılmıştır.

2. Günümüze Örnek Teşkil Eden Medreseler

İslâm eğitim tarihinde “okumak, anlamak, bir metni öğrenmek ve ezberlemek için tekrarlamak” anlamlarına gelen “dirâse” kökünden türeyen “medrese” ders okutulan yer anlamına gelmektedir (Bozkurt, 2003:323). Medreselerin ilk nerede, ne zaman ve hangi şartlarda ortaya çıktığına dair kesin bir bilgi bulunamamakla birlikte, esas ortaya çıkış yerinin miladi dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Horasan ve Türkistan bölgelerinin olduğu bilinmektedir. Şu ana kadar yapılan araştırmalar, İslâm dünyasındaki medreselerin her İslâm ülkesinde farklı zamanlarda ve farklı şartlar altında doğduklarını da ortaya koymaktadır.

Medreselerin kavramsal ve eğitimsel boyutu olarak, ilk ne zaman kullanıldığı ve kurulduğu üzerine birçok düşünce ortaya atılmış olsa da Anadolu'daki ilk medreselerin Artuklu ve Danişmentliler Beyliği döneminden kalma örneklerine rastlanmaktadır (Doğan, 2013:430). Ancak medreselerde tam anlamıyla sistemli eğitimin başlaması ve geliştirilmesi, Büyük Selçuklular'da, Melikşah'ın (1055-1092) vezirlerinden Nizamülmülk (1018-1092) tarafından ilk sistematik eğitim yapısı olan Nizamiye Medreselerinin kurulması ile gerçekleşmiştir (Bayram, 2014:14).

Selçukluların Bizanslılara karşı kazandığı Malazgirt Zaferi (1071) sonrasında Anadolu'nun kapısı Türklere açılmış olup, yapılan akınlar ile birçok Türk Beyliği kurulmuştur. Kurulan Türk beylikleri arasından en sistemli ve otoriter olanı Anadolu Selçuklu Devleti, medreselerin gelişmesine büyük önem vermiştir. Günümüze ulaşmış birçok medresenin inşası da bu dönemde yapılmıştır (Kaya, 2018a: 2-9). Aynı zamanda medreseler Osmanlı Devleti'nde yükseköğretim kurumu olarak kullanılmıştır. Dönemin ilmiye sınıfını yetiştiren medreseler, devlet kademesinde çalışan âlim, idareci ve hekimleri yetiştirerek toplumun gelişmesine öncülük etmiştir (Taşdemirci, 1988:269-271).

Medreselerdeki talebe sayısı 20 ila 40 arasında değişmekte olup, genel olarak bir müderris ve iki ya da daha fazla müderris yer almaktadır. Bunlardan farklı olarak, fıkıh âlimi, muhaddis (hadis âlimi), müstemi (dinleyici) gibi daha birçok kimse de bulunabilmektedir. Fıkıh, akaid, tefsir, kelam, hadis gibi dersler ana ders olarak işlenmekte olup, okutulan konulara göre medreseler, darül-hadis, fıkıh ve tıp

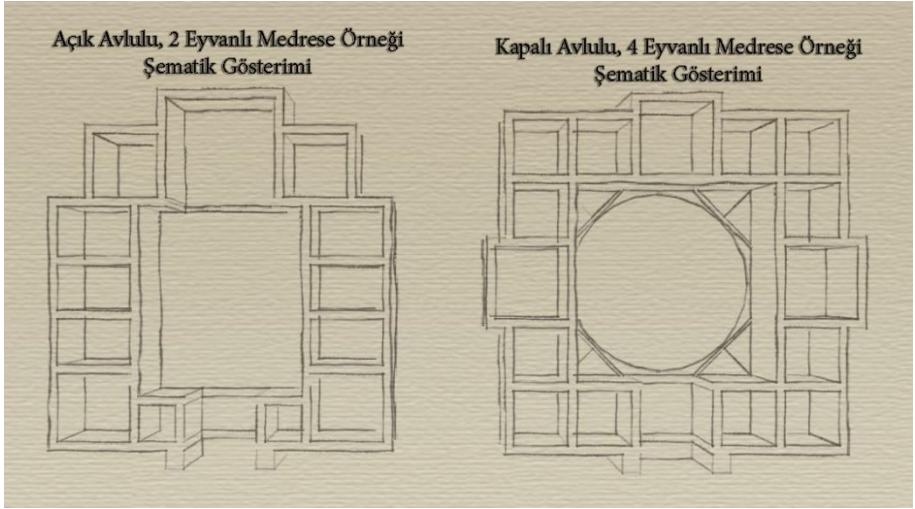
medresesi şeklinde sınıflandırılmıştır. Az sayıda talebe ile birlikte yapılan derslerde anlama, yorumlama ve aktarma esas alınmıştır. Medreseler zamanla türlerine göre farklı ilim kollarına ayrılmışlardır. Örneğin İslâmi ilimler, fıkıh, akaid, kelim, tefsir, hadis, pozitif bilimler: matematik, tıp, geometri ve uzay bilimleri, astronomi gibi alanlar bulunmaktadır (Kaya, 2018b:21-23).

Günümüzde varlığını koruyan medreselerin birçoğu şartların ortaya koyduğu sebeplerden ötürü terk edilerek âtıl durumda bırakılmış, kimileri ise kullanımdan ve ortam şartlarından dolayı yıpranmıştır. Daha sonraları medreselerin eğitime kapatılması sonucuyla da tam manada kaybolmaya bırakılmışlardır. Zaman içerisinde çeşitli ortam şartları, dönemin anlayış ve ihtiyaçları doğrultusunda plan tipleri, mekân fonksiyonları, mimari eleman özellikleri farklılık arz etse de mimari kurgusunun altında yatan düşünce ve temel anlayışı sabit kalmıştır. Bulunduğu dönem itibariyle inşa edilen ve mimari özellikleri geliştirilen medreseler, şartların el verdiği ölçüde ideal bir eğitim mekânı oluşturmak üzere tasarlanmıştır.

Medreseler genel tipoloji olarak, merkezde avlu olmak üzere, avlu etrafına dizilmiş hücreler, dershaneler ve eyvanlardan oluşan içe dönük bir veya iki katlı Anadolu'da dönüm noktası niteliği taşıyan sistematik eğitim yapılarıdır. Merkezde avlu ile berber içten dışarı doğru bir gelişim gösteren medreselerin Anadolu Selçukluları döneminde inşa edilenlerinde, Anadolu dışında ortaya çıkan medreselerin plan şemaları örnek alınmıştır. Ancak Anadolu'nun iklim şartları nedeniyle medreselere kışlık dershane eklenmiştir. Kimi medrese de ise dönemin ihtiyaçları doğrultusunda bölge şartlarının el verdiği şekilde mescid, türbe, kütüphane, helâ, havuz, çeşme, müderris odası gibi çeşitli mekânların da bulunduğu görülmektedir (Demiralp, 2006:30).

Medreseler bulunduğu iklim koşullarına göre, açık ve kapalı avlulu medreseler olarak gruplandırıldığı gibi, eyvan sayılarına göre de gruplandırmalar yapılmaktadır. Yine kapalı avlulu medreseler de kendi içerisinde, üst örtüsü beden duvarına direkt oturan ve üst örtüsü kubbe geçiş elemanları ile ayaklara oturan olarak gruplandırılmaktadır. (Resim 1*³) Açık avlulu medrese örneğine birçok yerde rastlanırken kapalı avlulu medrese plan tipi daha çok Anadolu'da gelişim göstermiştir. Kapalı avlulu medreselerin avlu üst örtüsü olan kubbe açıklığının fazla geçilememesi gibi şartlardan dolayı avluyu çevreleyen duvarlara direkt otururken, daha sonraki yıllarda sütun, revak veya kemerli ayaklara bindirilmiştir (Yaldız, 2003:47-53).

³ * İşareti ile belirtilmiş olan Resim1,2,3 ve 4 tarafımdan yapılmıştır.

Resim 1: Medrese Plan Tipi Örneği Şematik Gösterim

Açık Avlulu Medreseler: Sıcak iklim bölgelerinde görülen bu tip Anadolu medreselerinde genel olarak avluya giriş aksının tam karşısında ana eyvan ve bu aksın iki tarafında da diğer mahaller bulunmaktadır. Kimi zaman bu aksa dik konumda olacak şekilde başka eyvanlarında var olduğu görülebilmektedir. Giriş aksının tam karşısında yer alan ana eyvanın sağ ve sol yanında kışlık dersane olarak adlandırılan mahaller yer almaktadır. Ana aksın iki tarafına çoğunlukla eşit şekilde dağılmış olan talebe hücreleri ile avlu arasında yarı açık mekân niteliği taşıyan revaklar bulunmaktadır. Avluda genellikle bir su ögesine yer verilmektedir (Atçeken, 2007:19). Dört eyvanlı Sivas Gök Medrese (1271) ve iki katlı iki eyvanlı Diyarbakır Mesudiye Medresesi (1198) açık avlulu medrese örnektir.

Kapalı Avlulu Medreseler: Çoğu zaman havuz bulunduran kareye yakın avlunun kubbe veya tonoz ile örtülmüştür. Soğuk iklimin yaşandığı bölgelerde görülen bu medrese tipinde kubbe ile geçilebilecek açıklığın dönemin imkânları doğrultusunda çok da geniş olamayacağı düşünüldüğünde açık avlulu medreselere kıyasla daha küçük bir yapı oluşturmaktadır. Avlu üst örtüsü olan kubbe kimi zaman asal yapının beden duvarlarına direkt otururken kimi zamanda ayaklar üzerine oturmaktadır. Anadolu'daki medrese geleneğinin temellilerini oluşturan kapalı avlulu medreseler Osmanlı Devleti döneminde de gelişerek tarih sahnesinde varlıklarını devam ettirmişlerdir (Yurttaş, 2018:62-66). İki eyvanlı kubbesi duvarlara direkt olarak oturan Tokat Yağlıbasan Medresesi (1151-1152) ve üç eyvanlı üst örtüsü desteklere oturan Kırşehir Cacabey Medresesi (1272-1273) kapalı avlulu medreselere örnektir.

3. Medreselerin Yeni Eğitim Yapılarına Işık Tutacak Mimari Özellikleri

Bir mekân ne kadar eğitim çalışmalarına elverişli olursa kullanıcı üzerindeki memnuniyet, verim ve sürdürülebilirlik o derece fazla olur. İşte bu yüzden ki, bir yapı inşa edilirken, ihtiyaca cevap verebilecek olan özellikler olabildiğince bir araya getirilmelidir. Mekânın kullanıcı üzerinde oluşturacağı negatif etkiler dikkate alınarak tasarımcının olumlu ve olumsuz faktörleri birlikte değerlendirmesi gerekmektedir. Elbette ki bu durum tasarımcının geçmişten aldığı deneyimleri ve eğitim yapılarının mimarisine dair etkin analizlerini yeni eserlere işlemesi ile sağlanabilecektir. Ancak günümüzde birçok eğitim yapısı kendisinden beklenen ortam şartlarını sağlayamadığı için kullanıcıyı olumsuz yönde etkilemektedir.

Kullanıcı açısından mekânın iyi bir hizmet verebilmesi için olumlu ve olumsuz faktörlerin değerlendirilmesinin dışında, kullanışlı ve güvenilir bir ortam sağlamak adına mekânı tanımlayan unsur ve elemanlar arasındaki örgütlenmenin de sağlanması gerekmektedir (Kurak Açıcı, 2015:7-10). Mekânı tanımlayan unsur ve elemanların yanı sıra, zaman, kullanıcı ve diğer mekânlar gibi daha birçok olgu ile mekân arasında da bağ bulunmaktadır. Mekân kurduğu her bir iletişim yolu ile kullanıcıya vermek istediği mesajı iletmektedir. Kullanıcı üzerinde etkin rol oynayan bütün bu olgular tasarım sürecinde ayrı ayrı ele alındığı gibi bir bütün olarak da değerlendirilmelidir.

Medrese mekân tasarımına bakıldığı zaman günümüzde istenilen ideal eğitim şartları arasından, doğa ile iç içe etkileşim alanlarının oluşturulabileceği ortamların sağlanması gibi dikkate değer özelliklere sahip olması eğitim mekânı tasarımında ilham alınabilecek değerler barındırmaktadır. Olumlu özellikler ile eğitime katkı sağlayacak mekânları bir arada bulunduran medreselerden alınan ilham verici özellikler, eğitim anlayışında olduğu gibi eğitim yapıları arasında da geçmiş ile gelecek arasında bir bağ kurarak, birçok olumlu özelliği ile yeni nesil eğitim yapı tasarımına ışık tutabilecektir.

3.1. Davetkâr Giriş Kapısı / Taçkapı

Bir mekân için en önemli unsurlardan biri; ilk etapta mekânın davetkâr bir özelliği olmasıdır ki bunu sağlamanın yollarından biri de yapının karşılama mekânı olan giriş bölümünün ilgi çekici özelliğidir. Nitekim giriş mekânı bir kullanıcının yapıda deneyimlediği ilk mahallerden biridir. İlgi toplayan ve yönlendirme ile öğrenmenin en temel prensiplerinden biri olan merak duygusunun öne çıkarılmış olduğu giriş kapısı, yapıya ulaşma yolundaki isteği arttırarak yapıyı cazibeli bir hale getirir. Bir eğitim yapısı içinde dikkatleri üzerine çekerek merak uyandıran bir giriş, kullanıcıyı farkına bile varmadan psikolojik olarak etkileyerek o yapıya ulaşma arzusunu arttıracaktır. Nitekim tarihi eğitim yapıları medreseler için de dışarıdan bakıldığında ilk göze çarpan çeşitli tezyinat ve yapı elemanı ile süslenmiş taçkapısıdır.

Anadolu'da özellikle anıtsal yapılarda taçkapılar cephenin hareketlenmesi ve girişin tanımlı hale getirilerek vurgulanması adına kullanılan en önemli mimari elemanlardan biri olmuştur. Yapı cephesi ve plan özelliği olarak özenle tercih edilen

taçkapılarda Anadolu Selçuklu Dönemi'nde, davetkârlığı arttırmak ve dönemin gücünü ortaya koymak adına sanat ve üslubun konuşulduğu farklı motif ve süslemeler yer almıştır (Çakmak ve Şahin, 2018:12-14).

Asal yapıdan dışarı doğru taşmış ve aynı zamanda da yükseltilmiş olan giriş niteliğindeki taçkapı, ihtişamlı yapısıyla tam manada karşılayıcı ve davetkâr bir özellik taşımaktadır. Davetkâr oluşu nedeniyle yapıya giden yolda isteği artırarak kullanıcının yapıya yönelimini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra iç mekân ile dış mekân arasındaki bağlantıyı kurarak sirkülasyon alanı oluşturmakla birlikte dış ortamdaki bireylerin içeride olup bitene dair merak duygusunu ortaya çıkarmaktadır (Resim 2*).

Resim 2: Dışarı Doğru Taşma Yaparak Asal Yapıdan Yükseltilmiş Olan Bir Giriş Dikkatleri Üzerine Çekerek Yapıya olan Yönelimi Arttırmaktadır.

İhtişamlı yapısıyla taçkapı birçok hat türü çeşitli bezeme ve farklı motifler ile kuşatılmış olmanın yanında yapı hakkında genel bir bilgi veren kitabe, pencere, sütunçe, mukarnas, hayvan figürleri, rozet, bordür, silme, kabara, niş gibi süsleme elemanlarıyla büyük hayranlık uyandırmaktadır. Kimisi Konya Sırçalı Medresesi (1242) taçkapısı gibi sade bir görünüşe sahip olup geometrik motiflerle bezenmiş iken kimi medrese taçkapısı da Konya İnce Minareli Medresesi'nde (H.663 (1264-1265) yılında yapıldığı düşünülmektedir) olduğu gibi çini ile süslenerek yazı ile donatılmıştır.

Kullanıcının yapıya girişte deneyimlediği ilk mekân olmasından dolayı büyük önem taşıyan giriş kapısı günümüz kimi eğitim yapılarında ihmal edilen bir durumdur. Yapı girişleri davetkâr bir özellik taşımamakla birlikte tanımsız bir haldedir. Bu durum kullanıcının yapıdaki ilk izlenimini olumsuz yönde etkilemektedir. Fiziksel ya da psikolojik olarak merak uyandırmayan bir yapı kullanıcının yapıya olan yönelimini ve arzusunu da azaltacaktır.

Mimari oluşumunda etkin rol alan düşünceler ile eğitim yapılarına örnek olacak medreselerin taçkapısında görülen özelliğin altında yatan fikrin yeni nesil eğitim yapılarına uyarlanmasıyla günümüzde önemsenmeyen ve ihmal edilen giriş kapıları tanımlı hale gelerek, yapıya cazibe katacaktır. Kampüs ve fakülte gibi eğitim

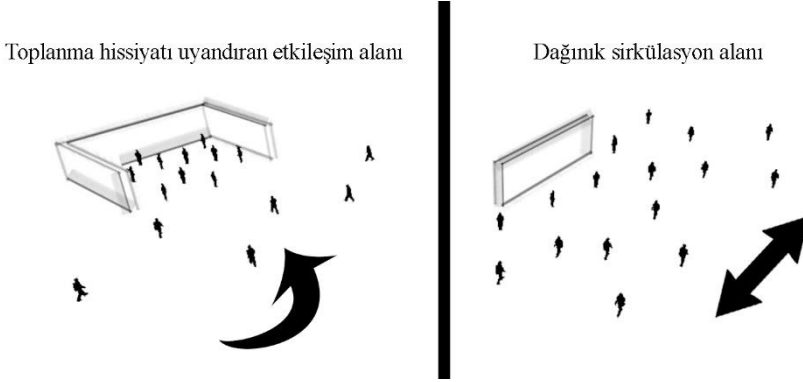
kurumlarının giriş kapıları da bu anlayış çerçevesinde dikkate alınarak akılda kalıcı ve öğrenciyi kendine çeken bir anlayışla tasarlanmalıdır.

3.2. Ortak Etkileşim Alanı / Avlu

Geçmişten günümüze bütün toplumlardaki eğitim anlayışında amaç, sadece kendi kültür ve değerlerini genç nesillere aktarmak değil, aynı zamanda verilen bu eğitimin nesiller ve toplumlar arasında kurulan etkileşim ile gelişerek yayılmasıdır. Buradan da anlaşılacağı üzere iletişim yoluyla bilgi paylaşımı, ideal bir eğitimde olması gereken temel unsurlardan biri olma niteliğini taşımaktadır. Sadece nitelikli bir eğitimin verilmiş olması yeterli olmamakla birlikte, aynı zamanda etkileşime imkân sağlayan mekânlar, araçlar vb. her türlü yol ile bilgi aktarımının sağlanması gerektiği düşünülmektedir.

İletişim özünde bütün canlı organizmaların ve mekanizmaların arasındaki etki-tepki süreci olarak tanımlanmaktadır. Bir başka ifade ile de canlı veya cansız sistem ve unsurlar arasında da gözlenebilen bağımlı veya bağımsız süreçler olarak da nitelendirilmektedir. Bu süreçte birey için tepki niteliğinde olabilecek her davranış algıyı artırarak farklı bakış açısı kazandırmaktadır. Kişisel algılama ve gelişmede büyük rol üstlenen iletişim ile oluşturulacak her etkileşim mekânı eğitim için önem taşımaktadır (Yiğit, Engin ve Yağız, 2007a:124-126).

Medrese mimarisinin temel unsurunu oluşturan ve yapının doğa ile iç içe bir bütün olmasını sağlayan avlu, mimari olgusuyla tam olarak bir toplanma mekânı niteliği taşımaktadır. (Resim 3*) Günümüzde restore edildikten sonra avlusu kullanılan medreseler bunun en canlı örneğidir. Şimdilerde Sivas Şifaiye Medresesi'nde (1217) hediyeelik eşya satışı yapılırken aynı zamanda da medrese avlusu oturma alanı olarak kullanılmaktadır. Bu durum çeşitli etkinlikler ile bireyleri bir araya getirerek etkileşimi artırma özelliğine sahip avlulu yapının önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Yapının belki de en değerli bölümünü oluşturan bu mekânın devamlı olarak kullanımını sağlamak adına kapalı avlulu medreselere dikkat çekecek olursak, olumsuz iklim koşullarına karşı önlem olarak kubbe gibi bir üst örtü kullanılmıştır. Bu durum bize avlunun belirli zamanlarda kapatılmak suretiyle sürekli olarak kullanıma açık olabileceğini göstermektedir. Günümüzün malzeme ve imkanlarına uyarlandığında çok çeşitli öneriler getirilerek eğitim mekânlarında kullanılabilecek verimli alanların artışı söz konusu olabilecektir.

Resim 3: Toplanma Hissiyatının Oluşmasını Sağlayan Avlu Yapısı

Merkezi konumda olma özelliği diğer mahallerin avluya yönelimini artırarak ulaşım mesafelerini dengelemekte, mekânlardan avluya ulaşımı kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda mekanlar arasındaki geçişi sağlayarak sirkülasyon alanı oluşturmaktadır. Bu mekânda bir araya gelen talebelerin aralarında kurduğu iletişim ve bilgi aktarımı yoluyla ideal bir eğitim için olması gereken etkileşim ortamı sağlanmış olmaktadır.

Toplanma özelliği bulunduran avlu talebe ve öğretmenlerin bir arada bulunabilmesi ile bilgi paylaşımına imkân sağlayarak aynı zamanda birçok etkinlik için de vazgeçilmez bir alan niteliği taşımaktadır. Doğa ile iç içe bulunan bu ortamda deneysel çalışmalar yapılabileceği gibi sergi, sunum, gösteri, sempozyum gibi daha birçok faaliyet de rahatlıkla yapılabilmektedir. Yapıda değerlendirilebilecek en büyük boşluk olan avlu mekânı, aynı zamanda bireylerin sirkülasyonunun sağlanması ile yapılan etkinliklere de katılımı arttırmaktadır. İlgi alanları dışında bireylerin etkinliklere katılmış olduğu olumlu eleştiriler sayesinde, farklı açıdan bakabilme olgusu da bireylerin gelişimine katkı sağlayabilecek önemli veriler arasında değerlendirilmelidir.

Yaşadığımız dönem itibariyle eğitim yapılarında ortak alanlar çoğu zaman ihmal edilerek bilgi aktarımının genellikle sınıflarda olduğu, iç mekânlara sıkıştırıldığı görülmektedir. Oysaki eğiticiden alınan bilgi yerine yakın yaş gruplarının arasındaki etkileşim ile farklı alanlarla ilgilenen bireyler arasında bilgi aktarımı daha fazla ve kalıcı olmaktadır. Bu durum değerlendirilerek ders saatleri dışında da ortak alanlar ile bu ortak alanlara ayrılan işlevler artırılarak bireyler arasında aktarılan bilgilerin pekiştirilmesi ve yayılarak çoğalması sağlanmalıdır.

Avlu yapısal olarak sağladığı imkânlar sayesinde yeni nesil eğitim yapılarında sıklıkla kullanılması gereken en önemli mekânlardan biridir. Her yaşta ve her ilgi alanından bireyin gelişimine katkı sağlayacak olan bu avlulu yapı anlayışının günümüz okul öncesi eğitim yapılarından yükseköğretim seviyesine kadar bütün

eğitim mekânlarında kullanımının ihmal edilmeyerek önemli bir eğitim mekânı bileşeni olduğunun farkına varılmalıdır.

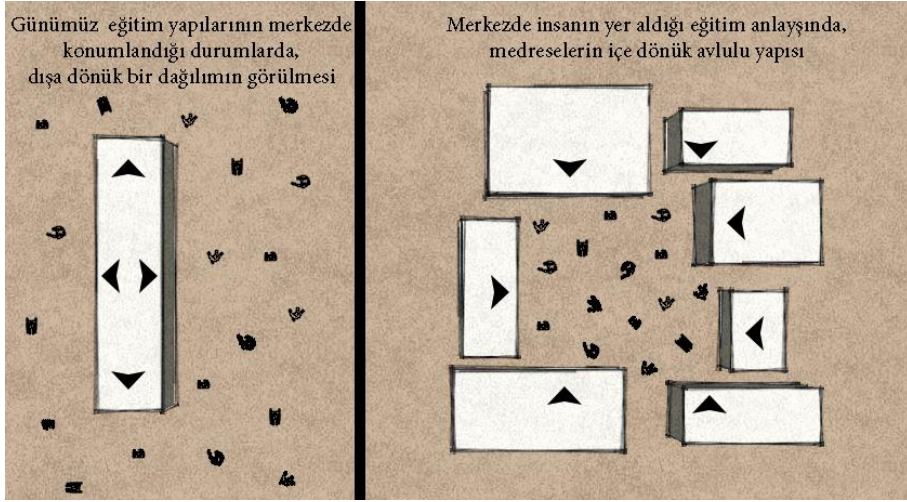
3.3. İç Dönük Eğitim Yapısı / İç Bahçeye Açılan Kapılar

Kimi zaman mekânın kullanıcısı dışında dışarıdan gelebilecek olan canlı veya cansız etkenler, yapıdan bağımsız ses, ışık, koku, hayvan ya da insan gibi faktörler, mekân ve mekân kullanıcısını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durumda, mekân ile çevre arasında kullanıcıyı ve mekânı olumsuz olarak etkileyecek olan faktörlerin geçişini engelleyecek ortamlar sağlanmalıdır.

Kent ile iç içe olacak şekilde kurulmuş olan günümüz yükseköğretim kampüsleri doğru bir yaklaşım sergilemekle birlikte, aynı zamanda eğitime ayrılan süreçte dışarıdan gelecek olumsuz etkilerden kopuk olmayı gerektirecek şekilde ayrışabilmelidir. Aksi takdirde eğitimin verildiği zamanlarda çevreden gelebilecek olan uyarılar, dikkat dağınıklığıyla birlikte odaklanmaya engel olarak eğitimi olumsuz yönde etkileyecektir. Bütün bu fonksiyonlar bir arada düşünüldüğü zaman kent ile iç içe bir ortamda kentten bağımsız bir şekilde çözümlenmiş eğitim yapısı iki olumlu özelliği bir araya getirecek olan doğru bir yaklaşım olarak görülmektedir.

Olumsuz dış faktörlere açık olmanın yanında günümüz eğitim yapılarında genel olarak dışa dönük bir şema olduğu gözlemlenmektedir. Ders vaktinde bir arada bulunan talebeler, ders dışı saatlerde birbirlerinden bağımsız bir halde dağınık bir vaziyet almaktadırlar. Bu durum bilgi aktarımı ile öğrenimin önüne geçerek, farklı yaş ve alanla ilgilenen gruplar arasındaki iletişimi azaltmakta, aynı zamanda mekân ile kullanıcı arasında ki bağın kopmasına neden olarak kullanıcının yapıdan uzaklaşmasına sebebiyet vermektedir. Bu durum, eğitim anlayışının olmazsa olmazları arasında bulunan bilgi paylaşımı ile yayılma amacını ortadan kaldırarak farklı alanlar, farklı algı ve düşünceler arasındaki bağı olumsuz yönde etkilemektedir.

Medrese eğitim mantığına baktığımız zaman, günümüz eğitim yapılarından farklı olarak bunun tam tersi bir durum gözlemlenmektedir. Ders vakitlerinde az sayıda talebe ile yapılan eğitim sonrasında, mekân kapılarının iç bahçeye açılması ile oluşturulan ortak toplanma mekânı avluda bir araya gelen talebeler, edindiği farklı deneyimleri paylaşarak bilgi aktarımında bulunabilmektedir (Resim 4*).

Resim 4: İçe Dönük Bir Yapıda Bir Araya Gelen Talebeler

Eğitimin önemli bir parçası olan bilgi paylaşımı, dışa dönük bir eğitim yapısından içe dönük bir eğitim yapısına, ortak mekânda buluşan talebeler arasında kurulan etkileşim sayesinde daha da çoğalarak farklı bakış açısı ile düşünmeyi kolaylaştıracaktır.

İnsanın etkileşiminde iletişim içerik ve ilişki düzeyleri düşünüldüğü zaman, talebenin kendine yakın hissettiği yaş grubuna yakın bireyler arasında kurduğu iletişim elbette ki daha farklı olacaktır. Etki ile tepkinin arttığı iletişimlerde bağ ve aktarım daha fazla olacaktır (Yiğiter, Engin ve Yağız, 2007b:128-129). Bu durumda eğiticiden öğrenilen bilgidense arkadaş ortamında yayılan bilginin daha pekiştirici ve kalıcı olacağı ön görülebilir bir yaklaşım olacaktır.

3.4. Güvenliğin Sağlandığı Eğitim Yapıları / Medrese Beden Duvarı

Yaşadığımız dönem itibarıyla ilk ve orta öğretim seviyesindeki okullarda güvenliğin sağlanabilmesi için bahçe etrafına istinat duvarları vb. özellikle yüksek duvarlar yapılmakta, yükseköğretim seviyesindeki eğitim yapılarında ise çevreden gelebilecek olumsuz dış etkenlere karşı engel olmak adına bahçe etrafında herhangi bir çevreleyici unsur bulunmamasıyla birlikte genellikle fakülte girişlerinde turnike bulunmaktadır. İlk ve orta seviyedeki okullarda talebenin dış mekâna çıkışını engelleme adına güvenlik önlemleri alınırken yükseköğretim kurumlarında fakülte dışı bireylerin fakülteye girişinin engellenmesi adına güvenlik önlemleri alınmıştır.

Günümüzde birey adına güvenlik önlemi alınırken eğitime zarar verecek dış etkiler üzerinde gereğince durulmamıştır. Öğrenciler kimi zaman görsel etkenler sebebiyle yapay bir sınıf ortamından çıkarak doğal bir ortamda kendilerini daha rahat ve güvende hissedebilmektedirler. İşitsel faktörler düşünüldüğünde gürültüden uzak

ortamlar tercih edilirken, ders vakitlerinde konudan bağımsız canlı veya cansız bir unsurun ortama gelmesi fiziksel bir uyarı olarak dikkatlerin dağılmasına ve akışın bozulmasına sebebiyet vermektedir (Aydoğan, 2012:33-34).

Medreselerde ise durum günümüz eğitim yapılarından farklı olarak, yapının kendisi koruyucu bir kale görevi görmektedir. Yapı içerisine kullanıcıdan bağımsız ses, hayvan gibi canlı ve cansız olumsuz dış faktörlerin geçişini sınırlayan bir özelliğe sahiptir. Avlu içerisinde toplanan talebeler için etrafında gördükleri kuru bahçe duvarları yerine medrese beden duvarları yer almaktadır. Medresenin bu sarmalayıcı özelliği avluda bir araya gelen talebelerin yapı ile olan iletişimini kesmeden daha güvenilir bir ortamda göz önünde ders dışı vakitlerini geçirmelerini sağlamaktadır. Medreselerde dış ortam ile iç ortam arasında ayırıcı rol oynayan beden duvarları, dış ortamdaki gelebilecek her türlü canlı-cansız varlıkların oluşturacağı olumsuz etkiyi ortadan kaldırmak adına bir güvenlik alanı oluşturmaktadır. Nitekim dış ortamdaki gelebilecek ses, ışık gibi her türlü olumsuz faktör bireyler üzerinde odaklanma sorununu oluşturarak eğitimi olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Medreseler ile günümüz eğitim yapıları arasındaki güvenlik anlayışı bu noktada ayrılmaktadır. Günümüz eğitim yapılarında, yapı kullanıcılarının güvenliğini sağlamak adına önlemler alınırken medreselerde ise durum eğitime zarar verecek her türlü olumsuz dış faktörlerin engellenmesi adına alınmış tedbirlerden oluşmaktadır.

Medreselerdeki durum güvenliğin çok geniş açıdan ele alınarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Günümüzde birçok yönden eksik olan ve tam anlamıyla geniş çaplı olarak ele alınmayan güvenlik olgusunun eksikliği özünde eğitim için gerekli olan dikkatin dağılarak algının başka alanlara çevrilmesine sebebiyet verebilmektedir. Bu nedendir ki medrese mantığına bakılarak günümüz ve gelecek nesil eğitim yapıları için güvenli bir ortam oluşturmak adına dış mekân ile iç mekân arasındaki bağlantı kısmi oranda azaltılmalıdır.

3.5. Eğitim Yapılarında Su Ögesi / Havuz, Çeşme, Selsebil, Şadırvan...

İnsanlığın var oluşundan günümüze kadar su, yaşamın temel unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan birçok araştırmaya göre su ögesi kimi zaman temizlenme, arınma gibi özellikler ile karşımıza çıkarken kimi zamanda da yeniden hayat verme, yok etme ve cezalandırma, gibi çeşitli özellikleriyle ortaya çıkmıştır. Canlıların yaşam yerleri olarak su kenarlarını seçmesi de suyun canlı yaşamındaki önemini gösterir niteliktedir (Çelikkıran, 2017: 81-82).

Mimari tasarımda da sadece görsel olarak var olmayıp aynı zamanda ses, koku ve temas ile hissedilme özellikleri taşıyan su ögesi tasarımı zenginleştiren unsurların başında gelmektedir. Akustik, yansıtıcı, serinletici, ferahlatıcı, rahatlatıcı, fonksiyonları ayırıcı ya da birleştirici gibi özellikleri ile çeşitli yerlerde kullanılmaktadır.

Sivas Divriği Darüşşifa (1228-1243) iç mekânında kullanılan havuz ruh ve sinir hastalarının tedavisinde kullanılırken, İstanbul Topkapı Sarayı (1460-1478) iç

ve dış mekânlarında bulunan su ögesi de dışarıdan gelen sesleri emerek, kendi sesi ile ses akustiği sağlamada kullanılmıştır. Mardin Kasımiye Medresesi (1457-1502) gibi astronomi eğitimlerinin verildiği medreselerde, geceleri yıldızların sudaki yansımından faydalanılarak astroloji dersleri yapılmış, birçok yapıda da avlu veya çeşitli yerlerde konumlu çeşme ve havuzlara insanın doğumundan ölüme kadar olan süreci anlatmak adına su ögeleri ile tasavvufi anlamlar yüklenmiştir (Altıparmaklıoğlu Sakarya, 2018:113-117).

Medrese mimari düşüncesine baktığımızda genel olarak avlu içerisinde yer alan su ögesi, kimi zaman şadırvan gibi mimari yapıları oluştururken kimi zaman da çeşme ya da havuz olarak kullanılmaktadır. İdeal bir eğitim anlayışının benimsendiği medreselerde su ögesinin sadece süs amaçlı olduğu söylenemeyeceği gibi, günümüze kadar yapılan birçok araştırma su ögesinin insan üzerinde bir takım psikolojik etkileri olduğunu ortaya koymuştur. Tarihte akustik, eğitime yardımcı, tasavvufi anlatım gibi çeşitli amaçlarla medreselerde kullanılan su ögesi, içerdiği daha birçok özellik nedeniyle de günümüz eğitim yapılarında kullanılması gereken bir olgudur.

Yeni nesil eğitim yapılarında kullanılan su ögesi ders vakitlerinde dışarıdan gelecek gürültüleri soğurma suretiyle sessiz ve dingin bir ortam oluşturulacak, psikolojik rahatlama ve odaklanma ile motivasyon sağlayacak dikkate değer bir olgu olarak tasarım sürecinde ihmal edilmemesi gerektiği düşünülmektedir.

Farklı ortamlarda kullanılacak su ögesi, yapıyı monotonluktan kurtararak tasarıma hareket katacaktır. Günümüz eğitim yapılarında, sadece su içmek için açık alanlara konulan çeşmeler yerine, dinlendirici, havayı temizleyici, serinletici özelliği ile de su ögesi kullanılmalıdır. Doğa ile iç içe olmayı sağlayan su ögesi çeşitli fonksiyonları ile kimi zaman sınırlayıcı yapısı, kimi zaman görsel etkisi, kimi zaman da vakit geçirilebilecek ferah bir mekân oluşturabilme özelliği sayesinde günümüz eğitim yapılarına çeşitlilik katacaktır.

Tarihte birçok alanda kullanılan, fiziksel ve kimyasal özellikleriyle insan üzerinde sayısız psikolojik etkisi olan su, iyi yönde kullanıldığı takdirde, birçok olumlu özelliği de beraberinde getirmektedir. Bu ve bunun gibi daha birçok özelliği nedeniyle tasarımı zenginleştiren su ögesi, yeni nesil eğitim yapılarının olmazsa olmazları arasına girmelidir.

3.6. Yarı Açık Mekân / Revaklar

Kapalı mekân ile açık mekân arasında bağlantıyı sağlayan yarı açık mekânlar, doğa ile iç içe bir yapı özelliğine sahip olması adına, eğitim yapılarında sıkça kullanılması gereken mekânlardır. Mekânları bir birine bağlamanın yanı sıra birçok işlev de bu mekânlarda yapılabilmektedir.

Medreselerin revaklı yapısı eğitim mekânlarında aranan yarı açık mekân niteliğini taşımaktadır. Üzeri genel olarak kubbe ve bazen de tonoz ya da ahşap çatı ile örtülmüş, bir cephesi kapalı mahallere bakarken bir diğer tarafı da avluya bakan mekânlardır. Yaşama, dinlenme, eğitim gibi birçok fonksiyonun yerine getirilmesine

olanak verirken, sirkülasyonu da sağlamaktadır (Tekin, 2018:332). Kapalı üst örtüsü, devamlı olarak bir dolaşım alanı oluşturması yağmur, kar gibi iklim şartlarında da açık havaya çıkabilme imkânı sunmaktadır. Yaz sıcaklığında ise gölgeli bir açık hava alanı oluşturmaktadır.

Günümüz eğitim yapılarında yarı açık mekân olgusu pek fazla kullanılan bir unsur olmamakla birlikte, olumsuz hava şartlarında, dış mekân kullanılamamaktadır. Her dönem kullanılabilen bir sirkülasyon alanı olmasının dışında oluşturulan yarı açık mekânlar ile sergi, gösteri gibi daha birçok aktiviteye imkân sağlayarak toplanma alanı niteliği oluşturabilmektedir. Eğitim yapıları için büyük önem arz eden toplanma ve sirkülasyon alanı olması yarı açık mekânların eğitim yapılarından bağımsız düşünülmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Eğitime katacağı bu özelliği dışında olumsuz hava şartları gibi her türlü zamanda kullanılabilecek bir ortam yapıya değer katacaktır.

3.7. Çeşitli Fonksiyonlara Cevap Veren Mekânlar / Talebe Hücreleri

Günümüzün sürekli değişen koşullarıyla, teknoloji sürekli gelişmekte ve eğitim mekânları yeni boyutlar kazanmaktadır. Bu durum mekânların esnek, gelişime açık bir durumda olmasını gerektirmektedir. Hayatın hareketli bir süreç olduğu düşünüldüğünde zaman içerisinde değişim ve gelişmelere bağlı olarak mekânın en iyi şekilde ihtiyaca yönelik olarak hazır bir durumda olması eğitimi olumsuz etkilememek adına üzerinde durulması gereken bir konudur.

Medrese eğitim yapısı içerisinde yer alan mekânlar, genel olarak birçok ihtiyaca cevap vermektedir. Konya Sırçalı Medresesi'nin (1242) yazları dersane olarak kullanılan ana eyvan, namaz vakitlerinde mescit olmaktadır. Muğla Beçin Ahmet Gazi Medresesi (1375-1376) gibi kimi medreselerde de yapının banisinin defnedilmesi ile saygı ve merhametin gösterilmesi, aynı zamanda ölüm ile yaşam arasındaki ince çizginin vurgulanması adına türbe olarak kullanılmaktadır. Gündüzleri eğitimin verildiği talebe hücreleri aynı zamanda başka bir ihtiyaca cevap verecek şekilde, kimi medreselerde de geceleri yatakhane olarak kullanılmaktadır. Bunun dışında çeşitli medreselerde talebe hücrelerine daha birçok farklı fonksiyon yüklenmiştir. Örneğin Bursa Yıldırım Medresesi (1399) giriş eyvanının yanında yer alan mahaller genellikle müderrislerin konaklaması için özel olarak inşa edilmiştir. Ana eyvanın her iki tarafında bulunan ve asıl işlevi kışlık dersane olan diğer hacimlerden büyük tutulmuş bu mekânlar da dersane olmanın yanında kimi zaman bir mescit, kimi zamanda bir türbe görevi görmüştür.

Medreselerde gördüğümüz, bir mekânın farklı fonksiyonlara cevap vermesi, mekânı elverişli hale getirirken, birçok farklı işlevin bir arada kullanılabilmesiyle birlikte, etkileşimin kurulduğu deneyim mekânları oluşturmaktadır. Bu özelliği ile medrese mekân kullanımından yola çıkılarak esnek mekân anlayışının eğitim mekânına katmış olduğu kolaylık ve pozitif yaklaşımlara dikkat çekilebilir.

Birçok farklı fonksiyonu bir arada bulunduran talebe hücreleri aynı zamanda talebelerin bireysel olarak ders çalışabilecekleri birer özel alan haline

gelebilmektedir. Toplu olarak verilen ders eğitimi dışında, talebelerin bireysel olarak eksik olduğu konulara odaklanarak çalışmalarını da kişisel gelişimine katkı sağlayacak önemli bir durumdur.

Bireyin ilgi alanı, bilgiye yoğunlaşma ve öğrenme hızı gibi ayırıştırıcı unsurlar çalışma sonucunda ortaya çıkan ürünü de farklılaştırmaktadır. Her bir öğrencinin kendisine uygun ortamlar sağlandığı takdirde kimi zaman daha verimli sonuçlar elde edilebileceği düşünülmektedir. Bu durum belirli zamanlarda bireylerin kendi ile iletişim kurarak deneyimlerini gözden geçirebileceği kişisel gelişim mekânları oluşturmanın önemini vurgulamaktadır (Eşref ve Satıcı, 2013:171).

Günümüzde geline nokta eğitim yapılarında toplu olarak eğitimin yapıldığı alanların kimi zaman birer küçük bireysel deneyim alanına dönüşümü ihmal edilen bir konudur. Her bireyin konuyu algılama ve kavrama yapısının farklı olduğu düşünüldüğü zaman, mekânların gereklilik halinde bireysel çalışma ve deneyim alanlarına dönüştürülmesi, eğitimde bireysel gelişme adına doğru bir yaklaşım olacaktır.

Sonuç

İnsanoğlu var olduğu ilk günden itibaren, yer aldığı mekân ve çevresindeki canlı-cansız bütün varlıklar ile etkileşim içerisinde. Mekânı kendi istekleri doğrultusunda tasarlarlarken aynı zamanda mekânı oluşturan üç boyutlu elamanların ötesinde duyuları ile mekânı algılayarak psikolojik veya fiziksel davranışlar ile tepki vermektedir (Güleç Solak, 2014:53-58).

Mekân kullanıcı arasındaki bağın bu derece önemli olmasına karşın, toplumun yeni nesil bireylerini yetiştirecek olan günümüz eğitim yapılarında birçok kez insan psikolojisi ve davranışları göz ardı edilmiştir. Nitekim eğitim algılama ve odaklanma üzerine bir olgu iken, ihmal edilen her bir unsur fiziksel ve psikolojik olarak bireyi etkilediği gibi eğitimi de etkilemektedir.

Öğrenmeyi, bildiklerini aktarmayı, kendilerine bir görev olarak benimseyen toplumlar için, yaşamın büyük ölçüde merkezinde yer alan eğitim kadar eğitim yapıları da büyük önem arz etmektedir. Eğitim başlığı altında yapılan her hata kadar eğitim yapılarında da yapılabilecek en ufak bir yanlış, dönemin yaşam biçimi, gelecek neslin davranış biçimi, toplum düzeni ve daha birçok konuda derin izler bırakabilecek kadar hassas bir konudur.

Zamanın bir getirisi olarak değişen yaşam şartlarıyla birlikte her geçen gün eğitim, eğitim anlayışı, eğitim sistem ve yöntemleri gibi olgularda da değişim gözlemlenmektedir. Bu değişim beraberinde eğitim yapılarının da sürekli olarak farklılaşmasına sebep olmaktadır. Canlı ile mekân arasındaki etkileşimin, yaşam biçimini büyük ölçüde etkilediği günümüzde geline nokta, eğitim yapılarının gelişen ve günden güne değişen koşullara açık bir vaziyette, esnek ve sürdürülebilir mekânlar olması gerektiği göz ardı edilemez bir gerçektir. Bu doğrultuda yeni nesil eğitim yapılarına ışık tutacak her olgu kayda değer olarak ele alınmalıdır.

Makale kapsamında tıpkı eğitimin temelinde yatan, nesiller arası aktarım anlayışında olduğu gibi, tarihi eğitim yapılarından esinlenecek mimari düşüncelerin de günümüz ve gelecek nesil eğitim yapılarına katkı sağlaması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda medreselerin, mekân kullanımı, mekânlar arsındaki etkileşimi, mekânların kullanıcı üzerinde oluşturacağı etki gibi yapının mimari oluşumunun temelinde yatan ana düşünceler incelenerek, ideal eğitim yapılarında olması gereken özelliklerin yeni nesil eğitim yapılarına, yeni nesil teknoloji ve yaşam biçimi doğrultusunda uyarlanması teşvik edilmektedir.

Bu makale dikkate alınarak üretilcek eğitim mekânları oluşturulan avlulu yapısıyla eğitimin temelinde var olan bilgi paylaşımı ile yayılmayı teşvik ederek, dış kapalı içe dönük duruşu ile daha güvenilir ortam sağlamanın yanında yarı açık mekânlar ve su öğeleri gibi olgular ile de birçok alanda kullanım sağlayabilecektir. Aynı ayrı değerlendirilebileceği gibi medreselerde bir araya gelen bu olgular bir başına kendi içerisinde çözümlenmesinden ziyade parçalardan oluşan bir bütün gibi düşünüldüğünde mekânlar arasında kurulan iletişim bağlamında da yapı bütününe olumlu özellikler katacaktır. Medrese mekânsal tasarımının ortaya çıkışında etkin rol oynayan düşünceler ile gelecek nesil eğitim mekânları tasarımına katkı sağlayarak geçmiş ile gelecek arasında kültürel bağı da sağlamlaştırmış olacaktır.

Eğitim ortamları incelenirken daha çok eğitimin yapıldığı sınıf ve salonlar ön planda tutularak, iç mekânın düzenlenmesi adına çalışmalar yapılmaktadır. Ancak medreseler eğitim yapısını iç-dış mekânı ve mekânlar arasındaki bağlantıyı bir bütün olarak değerlendirerek, sınıf dışı diğer ortamlara da çözüm önerisi getirmektedir. En önemlisi de okul öncesi eğitim kurumlarından yükseköğretim kurumlarına kadar bütün eğitim yapılarına değer kazandıracak bu veriler ışığında her seviyede eğitimde artış gözlenebilecektir.

Dönemin gerekliliği ve şartları göz önüne bulundurulduğu zaman medrese oluşumunun temelinde yer alan bireyin gelişimine katkı sağlayabilecek düşüncelerin günümüz teknolojisi ve imkânlarına uyarlanması sayesinde yeni nesil eğitim yapılarında oluşturulacak mekânların eğitime olan katkısı yolunda sağlıklı bir adım daha atılacaktır.

Kaynakça

- Altıparmaklıoğlu Sakarya, G., (2018), “Mimari Tasarımda Su Ögesinin Farklı Kullanım Amaçları Bakımından İncelenmesi: Anadolu Örneği”, *Asia Minor Studios International Journal Of Social Science*, 6(AGP Özel Sayısı), 107-120.
- Atçeken, Z., (2007), *Medrese Tabirinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aydıntan, E., (2016), “İç Mekan Yüzey Tasarımlarında Mesaj”, *Online Journal of Art and Design*, 4(3), 41-55.

- Aydoğan, İ., (2012), “Okul Binalarının Özellikleri ve Öğrenciler Üzerine Etkileri”, *Milli Eğitim Dergisi*, Kış, 193, 29-43.
- Bayram, K., *Klasik Medreselerin Kurumsal Yapısı: Tillo Medresesi Örneği*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Birekul, M., (2018), ”Anadolu Selçuklu Devleti’nde Eğitim ve Konya Medreseleri”, *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar, 3, 85-98.
- Bouamrane, C., (1988) “İslam Tarihinde Eğitim-Öğretim Kurumları”, (hızl. Yrd. Doç. Dr. Nesimi Yazıcı) *Parlormna de la Pensre Jslamique*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 30(1), 279-285.
- Bozkurt N., (2003) *İslâm Ansiklopedisi “Medrese”*, Türkiye Diyanet Vakfı Ankara, 28.
- Çakıcı, G., (2007), *Suha Arın Belgeselerinde İnsan-Mekan İlişkisi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çakmak Yılmaz, B., Şahin, M., (2018), “Selçuklu Portallerinin Günümüz Cephe Elemanı Olarak Kullanılması ’Konya Örneği’”, *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi Artium Dergisi*, 6(2), 11-19.
- Çelikkıran, Y., (2017), “1. Uluslararası Mimarlık ve Tasarım Sempozyumu”. İstanbul Bilim ve Akademisyenler Derneği, İstanbul, Türkiye, 81-82.
- Demiralp, Y., (2006), “Osmanlı Öncesi Anadolu Medreselerinde Örtü ve Erken Osmanlı Medreseleriyle Karşılaştırılması”, *Sanat Tarihi Dergisi*, 15(2), 29-48.
- Doğan, N. Ş., (2013), “Ortaçağ’da Anadolu’nun Eğitim Mekânları: Selçuklu Medreseleri Darüşşifalarından Örnekler”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(2), 429-443.
- Eşref, S., Satıcı, A., F., (2013) “Bireysel ve Grupla Çalışmanın Başarı Üzerine Etkileri ve Empatik Eğilimin Rolü” *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44, 170-180.
- Güleç Solak, S., (2014), *Mekan-Kimlik Etkileşimi ve Kentsel Mekandaki Tezahürleri*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kaya, A., (2018), *Anadolu Selçuklu Medreseleri ve Bugünkü Durumlarının Tespiti (Başlangıcından 1243 Yılına Kadar)*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kurak Açıcı, F., (2015), “İç Mekanda Sınır Öğeleri”, *Akademisyen Kitabevi*, Ankara.
- Kurşun Z., GÖLEÇ M., (2008) “Medaris-i İstanbul Yaşayan İstanbul Medreseleri I-II”, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın Müdürlüğü, İstanbul, Türkiye.

-
- Özbayraktar M., (2004), “3. Binyılda Eğitim Mekânı Planlaması-Eğitim Anlayışı İlişkisi: 8 Yıllık Kesintisiz Temel Eğitim Okulları Üzerinde Bir İnceleme”, IETC 4th International Educational Technology Conference, Sakarya, Türkiye, 1-6.
- Taşdemirci, E . (1988), “Medreselerin Doğuşu Kaynakları ve İlk Zamanları”. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(2), 269-278.
- Tekin, B., H., (2018), “İstanbul’daki Mimar Sinan Eseri Yeniden İşlevlendirilmiş Medreselerin Yeni İşlev Gereği Değişen Mimari Özellikleri”, El-Cezeri Fen ve Mühendislik Dergisi, 5(2), 331-345.
- Uludağ, Z., Odacı, H., (2002), “Eğitim Öğretim Faaliyetlerinde Fiziksel Mekan”, Milli Eğitim Dergisi, Kış, 153-154.
- Yıldız. İ., (1998), “Hz Peygamber’in Mekke Dönemi Yaygın Eğitim Çalışmaları”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Aralık, 2, 301-335.
- Yırtıcı, H., (2003), Modern Kapitalist Toplumlarda Mekan Üretimi, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Isparta.
- Yurttaş, C., (2018), Anıtsal Yığma Yapılarda Karşılaşılan Bozulmalara Yönelik Uygulanan Müdahale Tekniklerinin Anadolu Selçuklu Kapalı Avlulu Medrese Örnekleri Üzerinden Değerlendirilmesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Yaldız, E., (2003), Konya’daki Medrese Yapılarının Yeniden Kullanım Koşullarına Göre Değerlendirilmesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Yığıter, K., Engin, A., O., Yağız O., (2007) “Öğrenme Sürecinde Bireyler Arası İletişim ve Etkileşim”, KKEFD/JOKKEF Dergisi, 15, 123-157.